

A barbély egy napja

1774. július 13-án, szerdán reggeli fél ötkor Debrecenben már javában tartott a városi nyüzsgés. A kevés órák egyikeként az egykori Szent András templom toronyórája mutatta az időt. Fél öt már nem számított korai időpontnak. A városlakóknak a rendtartás szerint esteli nyolc és kilenc között nyugovóra kellett térniük. A csendességet az utcákat járó bakterek vigyázták. A várospalánk kapuit bezárták a hajdúk és csak négykor nyitották meg újra. Ekkor a kapukon lassan beszállingóztak szolgálatra a hóstátokból, az elővárosokból, a kertségekből az oda szorult szegények. A Kollégiumban is négykor ébresztették a diákságot, akik a szerdai rekreációs napon nem órákra siettek, hanem ismétlés és gyakorlás volt számukra előírva. De a napirend ekkor sem borult fel. A városi csorda hamarosan áthaladt a Hatvan utcai kapun, majd észak felé kanyarodott és a város észak-nyugati oldalon elterülő városi legelő felé vette az irányt, az úgynevezett Bellegelő irányába. A távoli külső legelők a tőzsérek hatalmas gulyáit és csordáit táplálta.

A városok ekkoriban hangosabbak voltak, mivel az ipari és kereskedelmi központ jellegből adódóan úgy működtek, mint ha hatalmas gyár és állandóan vásár lennének. Debrecenben a négy nagy, egyenként két hétig tartó országos vásár mellett egyébként a szokásos keddi és szombati hetivásárt tartották. A céhes ipar termelése pedig a beltelkeken folyt. A hentesek, cserzők, bőrösök munkája nem csak zajjal, de búzzal járt. A szennyvíz, a bomló állati és emberi ürülék szaga a nyári hőségben elviselhetlenné tette a városokat. A levegő tele volt porral. Az utcák ugyanis nem voltak burkolva, ezért a port, a homokot felkavarták a kocsik, a lábak és a szél. Debrecenben nem voltak fák. Az utcákat nem szegélyezték fasorok. A fű pedig sehol sem maradt meg, mert az állatok lelegelték. A város sűrűn összetorlódott portáin állatok nagy

A városok ekkoriban hangosabbak voltak, mivel az ipari és kereskedelmi központ jellegből adódóan úgy működtek, mint ha hatalmas gyár és állandóan vásár lennének. Debrecenben a négy nagy, egyenként két hétig tartó országos vásár mellett egyébként a szokásos keddi és szombati hetivásárt tartották. A céhes ipar termelése pedig a beltelkeken folyt. A hentesek, cserzők, bőrösök munkája nem csak zajjal, de búzzal járt. A szennyvíz, a bomló állati és emberi ürülék szaga a nyári hőségben elviselhetlenné tette a városokat. A levegő tele volt porral. Az utcák ugyanis nem voltak burkolva, ezért a port, a homokot felkavarták a kocsik, a lábak és a szél. Debrecenben nem voltak fák. Az utcákat nem szegélyezték fasorok. A fű pedig sehol sem maradt meg, mert az állatok lelegelték. A város sűrűn összetorlódott portáin állatok nagy

A városok ekkoriban hangosabbak voltak, mivel az ipari és kereskedelmi központ jellegből adódóan úgy működtek, mint ha hatalmas gyár és állandóan vásár lennének. Debrecenben a négy nagy, egyenként két hétig tartó országos vásár mellett egyébként a szokásos keddi és szombati hetivásárt tartották. A céhes ipar termelése pedig a beltelkeken folyt. A hentesek, cserzők, bőrösök munkája nem csak zajjal, de búzzal járt. A szennyvíz, a bomló állati és emberi ürülék szaga a nyári hőségben elviselhetlenné tette a városokat. A levegő tele volt porral. Az utcák ugyanis nem voltak burkolva, ezért a port, a homokot felkavarták a kocsik, a lábak és a szél. Debrecenben nem voltak fák. Az utcákat nem szegélyezték fasorok. A fű pedig sehol sem maradt meg, mert az állatok lelegelték. A város sűrűn összetorlódott portáin állatok nagy

A városok ekkoriban hangosabbak voltak, mivel az ipari és kereskedelmi központ jellegből adódóan úgy működtek, mint ha hatalmas gyár és állandóan vásár lennének. Debrecenben a négy nagy, egyenként két hétig tartó országos vásár mellett egyébként a szokásos keddi és szombati hetivásárt tartották. A céhes ipar termelése pedig a beltelkeken folyt. A hentesek, cserzők, bőrösök munkája nem csak zajjal, de búzzal járt. A szennyvíz, a bomló állati és emberi ürülék szaga a nyári hőségben elviselhetlenné tette a városokat. A levegő tele volt porral. Az utcák ugyanis nem voltak burkolva, ezért a port, a homokot felkavarták a kocsik, a lábak és a szél. Debrecenben nem voltak fák. Az utcákat nem szegélyezték fasorok. A fű pedig sehol sem maradt meg, mert az állatok lelegelték. A város sűrűn összetorlódott portáin állatok nagy

A városok ekkoriban hangosabbak voltak, mivel az ipari és kereskedelmi központ jellegből adódóan úgy működtek, mint ha hatalmas gyár és állandóan vásár lennének. Debrecenben a négy nagy, egyenként két hétig tartó országos vásár mellett egyébként a szokásos keddi és szombati hetivásárt tartották. A céhes ipar termelése pedig a beltelkeken folyt. A hentesek, cserzők, bőrösök munkája nem csak zajjal, de búzzal járt. A szennyvíz, a bomló állati és emberi ürülék szaga a nyári hőségben elviselhetlenné tette a városokat. A levegő tele volt porral. Az utcák ugyanis nem voltak burkolva, ezért a port, a homokot felkavarták a kocsik, a lábak és a szél. Debrecenben nem voltak fák. Az utcákat nem szegélyezték fasorok. A fű pedig sehol sem maradt meg, mert az állatok lelegelték. A város sűrűn összetorlódott portáin állatok nagy

tömege élt. A teheneken kívül az igás állatok, lovak és ökrök, a növekvő számú lakosság élelmezését biztosító szárnyasok; kukorékoló kakasok, kotkodácsoló tyúkok, csirkék éhes seregei kezdték követelni a jussukat. Az ekkoriban még kevés számú disznóállomány az utcákon lábatlankodott. Hagyták kóborolni őket, mert a disznók fogyasztották el a tehenek és lovak trágyáját, és minden ehető hulladékot, beleértve az emberi fekáliát is. Csak a gazdag polgárok engedhették meg maguknak, hogy a város erdeiben makkoltassák őket. Aki Hadház felől érkezett Debrecenbe, a Péterfia utcai kapu előtt sívó homokot talált, hatalmas pusztaságot, szélhordta buckákat, amelyen a disznók mindent kitúrtak élelem és víz után kutatva. A török idők erődítési munkálatainak faigénye, a tűz és a gyújtogatások pusztítása az Alföld erdőségeit felemészttette. Az átalakuló felszín a nyírségi homokot növényzet híján szélhordta sivatagos pusztasággá változtatta. Debrecen palánkja előtt a kelet felé kopár homokmezők, szélhordta buckák, vigasztalan táj terült el, amelyet másként, mint disznólegelőként, nem lehetett használni. A Nagyerdő széléig a városi disznókonda túrta a homokban elvesző utakat.

Minden utcában volt egy-két kovácműhely, ahol várták a sürgős patkolásra, a szekérekerekek vasalására érkezőket, akik a város megyényi kiterjedésű határában elterülő tanyákra, majorságokba, pusztákra indultak, hogy idejekorán dolguk után lássanak. A városi iparosok is felkeltek már és munkához láttak. Utcánként elkülönülve laktak ekkor a céhes mesterek: az ácsok, a bognárok, a cifraszűrösök, a csipkeverők, a csizmadiák, a csontgombkészítők, a csutorások, az erszénygyártók, a fazekasok, a fegyverkovácsok, a fésűsök, a gombkötők, a gubacsapók, a hentesek, a kádárok, kalácssütők, a kalaposok, a kaptafaragók, a kárpitosok, a kefekötők, a kékfestők, a kelmeifestők, a kenyérsütők, a kerékgyártók, a kocsikészítők, a kosárfonók, a könyvkötők, a kötélverők, a kürtőskalácsosok, a lakatgyártók, a mézárások, a mézeskalácsosok, a molnárok, a nemezkészítők, a nyergesek, a pálinkafőzők, a paplanosok, a percesek, a pintérek, a pipakészítők, a posztószabók, a puskaművesek, a puskaportörők, a rézművesek, a rostások, a salétromosok, a suszterek, a süvegesek, a szappanosok, a szíjgyártók, a szítások, a szűcsök, a szűrhimzők, a szűrszabók, a téglaverők, a tímárok és a többi mesterség művelői. Városban lakni következőképp fárasztó volt ekkoriban. A városok zaját és élhetetlenségét panaszoló versek nem voltak alaptalanok. A gazdag polgárok a tanyájukra, majorságukra, hegyi szőlőjükbe, nyári lakjaikba menekültek ilyenkor, ahogy a télen városokba húzódó nemesek is vidéki kúriáikra vonultak vissza a hőség, a por, a zaj, a vásári sokaság, a bűz és az állandó tolongás elől.

Ilyenkor már a városi polgárok és polgárasszonyok, az inasok és a szolgálók, a béresek és kocsisok munkájuk után láttak. Az állatok bőgtek, nyerítettek, nyüszítettek, csaholtak. A portákon elszállásolt birodalmi katonák is a ház végéhez ragasztott szobáikból, a debreceniek által „német ólnak” gúnyolt helységekből, szolgálati helyükre siettek. A kocsisok a lovakat noszogatták, a béresek a lassan cammogó teheneket egzecíroztatták. A néhány nagy utca kivételével szűkek és girbegurbák, összevisszák és rendezetlenek voltak, a legkisebb esőtől sárosak és járhatatlanok voltak. Az utcákon kóborló kutyákat próbálták kiverni a pecérek, akik évi 50 forintot kaptak ezért a nem veszélytelen munkájukért. Már a szárazmalmok is javában jártak ekkor. Majd minden utcában volt néhány belőlük. Mert lisztre egy ilyen népes városban nagy mennyiségben volt szükség. És szélcsendes időben csak a szárazmalmok tudtak őrölni. Ám ezen a július 13-ai reggelen éppenséggel nem volt hiány szélből. Több is volt, mint amennyire szükség lett volna. És ezen a napon valami rendkívüli, a megszokott rendhez képest emlékezetre méltó dolog történt:

Ötödfél órakor reggel. Rettenetes felhő tűz lángformán jött Debreczennek. Napnyugotról ki mondhatatlan villámlással, és égi csattogással. És ugyan ekkor meg is ütött az Isten-nyila hét embereket: Mester utzán kettőt; oda ki a' Macson a' boglya alatt ötöt, mely térszen hetet, mégse mingyárt (momentocitius) meg hólt. Kiknek is hármát külön temették: *Letzkéjek vólt: Amos 3. Vs. 6.* *A Negyediknek: Letzkéje vólt: Jób 1. Vs 16. Annakutána in Mense Septembris csak ugyan meg hólttak az el maradtot hármának ketteji is.*

És e' két mennykő ütött emberek közzül csak egy gyógyult meg Újvári nevü Csizmadia, az is szüntelen való sziv fájásban és sebbe vagon. Körül 's belül lévő rokonik 's szomszédjaik pedig ki nyavalyássá lett, ki meg háborodott. Volt olyas is pedig a' ki idétlen szülte el az ő magzatját e' rettenetes Itéletibe a' Mindenható Urnak. Csak én magam sokaknak vágtam eret az ebben lévő ijjedésben

Csokonai József
Barbély.

Csokonai József Barbély feljegyzéséből megtudjuk, hogy 1774. július 13-án, fél négykor nyugat felől rendkívüli villámlástól és dörgéstől kísérvé borzasztó vihar tört Debrecenre. Nem állítja, hogy saját szemével látta volna a rendkívül való természeti jelenséget, csupán összefoglalja az égháború okozta katasztrófális következményeket. Csupán rögzíti a több forrásból származó beszámolókat. Személyesen csupán a szöveg végén szólal meg, a nyomaték kedvéért említi

meg, hogy a félelem és a rettegés miatt testi tüneteket mutató emberek közül néhányan hozzá, a borbélyhoz fordultak. A kor szokása szerint ugyanis a legkülönbözőbb betegségekre általános gyógymódként alkalmazható érvágással akarták elejét venni a nagyobb bajnak. A vérvesztésüket követő gyengeségtől, a sűrű vér hígulásától és ennek következtében fellépő tisztulástól teljes gyógyulást, a tünetek enyhülését vagy elmúlását remélték. A testi bajokra és a haláladási adatokra mesterségéből adódóan érzékeny *barbély* feljegyzésében főként a szakmai érdeklődés szólal meg a rendkívüli katasztrófa emlékének megőrzésén túl.

A Mester utca közel van a Nagy Hatvan utcához, ahol ekkor Csokonai József családjával lakott. Újvári csizmadia, aratás idő lévén, akár a várospalánkon kívüli földjére is igyekezhetett. Épp oda, ahol ugyanebben az időben szerencsétlenül jártak a város Macs nevű majorságán a boglya tövében menedéket kereső munkások. A hirtelen rájuk törő égháborút a krónikás a nehezen érthető „tűz lángformán” fordulattal írja le. A nyelvvel való birkózást, a látvány szavakba foglalásáért és kifejezésért vívott harc erőfeszítését érezni ebben a megfogalmazásban. Csokonai József talán maga is láthatta a Hatvan utcai portáról a város fölé nyugati irányból tornyosuló vihar félelmetes felhőit. A Hortobágy fölé magasodó felhő fenséges látványt nyújthatott. Erős és maradandó vizuális élményként maradhatott meg a szemtanúk emlékezetében.

A protestantizmus puritánságát ekkoriban még rigorózan őrző Debrecenben nincsenek festett ábrázolások, ezért a korabeli emberek képzeletét befolyásoló képek a Bibliából származnak. Nem csoda hát, ha a 1774. július 13-án látottakkal és tapasztaltakkal kapcsolatban a Szentírás nyelvi formuláit és értelmezési szokásait alkalmazza a krónikás. A hat halottat eredményező szörnyű vihar a végső ítélet, az apokalipszis képzetét keltette fel benne. Csokonai József ezeket a nyelvi formulákat, bibliai képeket használja a természeti jelenség leírására, ezért különösen fontos a közvetítés módja. A feljegyzéseket készítő Csokonai József utólag rögzíti a közösség emlékezetében élő fontos eseményt, amikor 1770. május 16-án Debrecenbe érkezett II. József császár:

„1770. A' Felséges II-dik JÓSEF Hatalmas Romai Császár, Felséges Mária Therezia Kegyelmes Királyné Asszonyunk Első Fija Magyar Ország Örökös Királya. Birodalmunk határait járván Debrecennek jött die 16a Máji. Itt Debreczenben nállunk egy Nap, és egy éjtzaka a' Fejér Ló Vendégfogadóban meg járván Templominkat, és Collegiumunkat, akkori Superintendens Tiszteletes Szilágyi Sámuel Urammal discurlálgatván, és minekutána sok drága méltóságú Kegyelmeit nagy leereszkedéssel mutogatván, 's kegyelmessen fogadván, a' Városnak Uttzánként talpon strásáló Népe, midőn nagy térd hajtással ki kisírte vólna. Hatvan uttzán, ment el die 17a máji Fő Biróságában Pándi János uramnak.”

II. József császár megjelenése az 1770-es évben hagyott maradandó nyomot. Pedig a császár nem pompával, fényes kísérettel érkezett, hanem puritán visszafogottsággal, mint az állam lelkiismeretes hivatalnok, a köz szerény és alázatos szolgája.

A holttesteket a júliusi hőség miatt gyorsan el kellett temetni. A negyedik szerencsétlenül járt ember néhány nappal élhette túl a szerencsétlenséget, de hamarosan őt is sírba tették. Közülük ekkor még életben volt három. Szeptember közepére hármójuk közül ismét meghaltak ketten, akiknek a temetésükön elhangzó prédikáció textusát már nem jegyzi fel Csokonai József. Csak azt tartja fontosnak közölni, hogy aki egyetlenként életben maradt, azt az emlékezetes július 13-ai napon a Mester utcán érte utol az ítéletidő. Ez az áldozat az egyetlen, akit név szerint is megismerünk, a már említett Újvári nevű csizmadia. Él ugyan még, de „szüntelen való sziv fájásban és sebbe vagyon”. Halála tehát bármikor várható volt.

Szeptember közepe is elmúlhatott már, amikor a krónikás lezárta az eseményekről szóló bejegyzését. Az ügyet a város közvéleménye bizonyára alaposan meghányta-vetette. A krónikás szinte személytelenül jegyezte fel a gyászos eseményt, de mégsem hagyta értelmezés nélkül sem. A borzalomra önmagának is keresett valamilyen választ, ahogy vélhetően a város közvéleménye az eset kapcsán a világ forgásáról, az emberi élet múlandóságáról, a bármikor lesújtani kész halálról, az emberi értelem számára felfoghatatlan isteni ítéletről gondolkodott. A

temetési beszédek textusának megadása ezért is lehetett fontos Csokonai József számára. A temetések már önmagukban is nagy jelentőséggel bírtak, mivel a nyilvánosságot nagy erővel és a közgondolkodást alapvetően befolyásoló fórumok voltak.

Az apokaliptikus méretet öltő ítélet csakis Isten ítéleteként volt felfogható a hivatalos magyarázatok szerint. A végtisztességen elhangzó halotti tanítás Ámosz próféta 3,6 verse kapcsán a nép megrendülését és az Istentől származó ítéletet, mint szónoki kérdését idézte a gyászoló gyülekezet emlékezetébe. Hogy az zúgolódás és lázadozás nélkül vegye tudomásul az élet esendőségének és múlandóságának tanítását. Jób könyvének 1,16 verse pedig az apokaliptikus összefüggéseket kapott esemény ítélet voltán túllépve már az élőkre irányítja a figyelmet: a város lakosaira: a bűn fullánkjának, vagyis a halálnak a fenyegetésében élő gyászoló gyülekezetre. Erős jelentést ad a megidézett textusnak az a párhuzamot teremtő körülmény, hogy a konkrét esetben is van egy túlélő, aki hírt ad. Egész pontosan maga a hír. Amikor a negyedik áldozat temetésére kerül sor, még három villámsújtott ember van életben. Amikor a krónikás lezárja az események rögzítését, akkor már csak egyedül az Újházi nevű csizmadia él. Az egyetlen túlélő említése azonban allegorikusan kiterjeszthetővé teszi a textus utalásrendjét: „Még ez beszélt, amikor megérkezett a másik, és így szólt: Istentől tűz hullott az égből, amely megégette, és elpusztította a juhokat és a legényeket. Csak én menekültem meg, hogy hírt adhassak neked.”

A gyászoló gyülekezet magára veszi a tanítást az *alkalmaztatás, applikáció* által, amely azt sugallja, hogy mindannyian ilyen túlélők vagyunk. Mindannyian még egy esélyt kaptunk arra, hogy megjobbítsuk magukat, mert a végső ítélet közeleg. Ekkor pedig a személytelen krónika egyre közelebb jut lejegyzőjéhez, hisz azt az alkalmaztatás, a személyes megértésnek cselekvő erővé tétele által azt is magában hordozza, hogy én, aki feljegyzem, Csokonai József, én is ilyen vagyok, tanú és túlélő. Végezetül pedig már megjelenik ő maga is, nem csak mint Isten teremtménye, aki a teológiai igazság felől tekint önmagára, hanem mint "Barbély", amint azt az aláírás alatt jelzi is, mesterember: „Csak én magam sokaknak vágtam eret az ebben lévő ijedésben Csokonai József Barbély.” Az aláírás a mondat szerves része. Az ént azonosítja a névvel és a hozzá kapcsolódó gyógyító mesterség megnevezésével.

1774. július 13-án Csokonai József még fiatal házas. Felesége Diószegi Sára. Elsőszülött fia alig fél éves. Ők talán még békésen alszanak. De hamarosan felébrednek. Ez a nap másként telik majd, mint a többi. Aztán eljön az este. A csordát hazahajtják, az utca kapitányok délután megjelennek a Városházán és megkapják a napiparancsot. Az utcánként posztoló két-két lándzsás, akik a tűzország miatt voltak kirendelve, éberrel vigyáznak. A városi hajdúk este nyolc órakor bezárják a palánk nagykapuit. Reggel ötig senkit sem engednek be. Az idegeneknek ugyanis éjszakára el kellett hagyni a várost. A máshonnan érkezett kereskedők is csak a palánkon kívül éjszakázhattak. Akik éjjel érkeztek a város alá, azok a palánkon kívüli fogadóba voltak kénytelenek éjszakázni. A legtöbben Várad felől jöttek. A Várad kapu előtt ott volt a Szarvas és a Szeles fogadó. Aki sötétedés után érkezett vagy a város törvényei szerint éjjelre nem maradhatott a város kerítésén belül, annak lehetősége volt a Szent Anna utcai kapu előtt található Bárány fogadóban, vagy a Várad utcai kapu előtt elterülő, az Ispotály tőszomszédságában található Szeles fogadóban megéjszakázni.

A másik forgalmas kapu a Hatvan utcai volt, innen indultak a Tiszafüred felé tartó utak, amelyek Pest, Buda és Bécs felé vitték az utasokat, de a Tokajon át Kassa felé vezető postaút is ide érkezett. Itt volt a Hatvan és a Miklós utcai kapu közötti területen a Külsővásártér, amely deszkaboltjaival, nagy raktáraival lassan egy kis várossá nőtte ki magát. De megszállni itt nem volt szabad, csak a fogadóban, hogy a kereskedők és segédek ezzel is bevételhez juttassák a helyi fogadósokat, illetve a várost. A deszkavárosban csak az értékes árut őrző felvigyázók maradtak. Város volt ez már ekkor a város mellett. Itt jelentek meg először a kávéházak Debrecenben. A Szabolcs megye felé vezető út a Péterfia kapun lépett ki a városból, innen nem volt messze a Nyulasi fogadó.

Ezen a szerdai napon, 1774. július 13-án azonban másként csendesedett el a város. Az ítéletidő több halottat és maradandó emléket hagyott maga után. Nyomában nagyobb lett a csend is. Az élők hálát adtak Istennek, hogy megőrizte életüket ma is, és éjjeli csendességért imádkoztak elalvás előtt. Az utcákon a bakter figyelmeztette az embereket az éjszakai nyugovásra, valamint arra, hogy tűzre, vízre vigyázzanak. Oltás el a lámpákat és a kemencék tűzét. A tűzoltó hordók megtöltve álljanak készen minden eshetőségre. Mert mindig készen kell állni. Csokonai József is éjjeli nyugovásra készült, akárcsak felesége, Diószegi Sára és az ekkor négy nap híján már nyolc hónapos Mihály fiuk, aki mindebből most még keveset vehetett észre, aki hamarosan híres és nagy poéta lesz.